

Ius et societas 2019/2020

**Ústavněprávní legitimní očekávání
aneb co můžeme legitimně očekávat
od zákonodárce?**

Autor: Michal Kovalčík

Škola: Právnická fakulta MU / Fakulta sociálních studií MU

Studijní program: Právo (Mgr.) / Politologie (Bc.)

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto esej na téma „Legitimní očekávání aneb co můžeme legitimně očekávat od zákonodárce práce“ zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Hodoníně dne 10. června 2020

.....
Michal Kovalčík

OBSAH

ÚVOD	4
1 DŮVĚRA V PRÁVO JAKO ZÁKLADNÍ HODNOTA	5
1.1 PRÁVNÍ JISTOTA V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU.....	5
1.2 ČASOVÁ PŮSOBNOST VE VZTAHU K PRÁVNÍ JISTOTĚ	7
2 LEGITIMNÍ OČEKÁVÁNÍ – NA CO A NA ZÁKLADĚ ČEHO?	11
2.1 CO LEGITIMNÍ OČEKÁVÁNÍ NENÍ?.....	11
2.2 CO LEGITIMNÍ OČEKÁVÁNÍ JE?.....	14
2.3 ÚSTAVNÍ SOUD A DVOJÍ POJETÍ HMOTNÉHO LEGITIMNÍHO OČEKÁVÁNÍ.....	17
2.4 IDEÁLNÍ A KONZISTENTNÍ PŘÍSTUP?.....	19
2.5 NÁROKY KLADENÉ NA ZÁKONODÁRCE.....	21
ZÁVĚR	23
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	24

Úvod

Stále častěji probíraným pojmem v právní teorii i praxi se stává tzv. legitimní očekávání. Problematika s tímto spojená se v posledním roce dostala do kurzu především v důsledku nálezu Ústavního soudu o zdanění církevních restitucí¹ a v centru (nejen) ústavněprávního dění zůstává v souvislosti s přijímáním dalších temporálně kontroverzních právních úprav i nadále.

Samotný pojem legitimního očekávání přitom může znamenat a znamená leccos a přístup českých soudů ani doktríny v této otázce nelze označit za ustálený. Souvisí to mimo jiné i s faktem, že k danému tématu dosud u nás nevyšla žádná ucelená publikace a ani mezi odbornými články to pojednáními na toto téma zrovna nepřekypuje.

Z důvodů aktuálnosti a současné neprobádanosti tohoto tématu jsem se rozhodl tuto práci věnovat právě konceptu legitimního očekávání. Vzhledem k doporučenému rozsahu samozřejmě není možné toto téma probrat komplexně. Zaměřím se tedy pouze na ústavněprávní aspekty legitimního očekávání v hmotné rovině a, položím-li výzkumnou otázkou s trochu bulvárním nádechem, pokusím se odpovědět na to, co můžeme legitimně očekávat od zákonodárce.

Text je převážně teoretický, nemá ambici poskytnout rozsáhlou analýzu vývoje doktríny legitimního očekávání v judikatuře, spíše se na základě zahraniční i domácí literatury snaží zformulovat podstatné aspekty legitimního očekávání v ústavněprávním a hmotněprávním smyslu a dovoluje si načrtnout možný přístup k této doktríně, jaký by mohl zaujmout zdejší Ústavní soud. To vše s odkazem na významná rozhodnutí českých a některých evropských soudů, především pak Soudního dvora Evropské unie.

Postupuji tak spíše deduktivně. V první části v krátkosti shrnuji východiska limitů kladených na zákonodárce v souvislosti s principem právní jistoty, ve druhé kapitole již podrobněji rozvádím koncepci legitimního očekávání v kontextu přezkumu ústavnosti.

---

¹ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 5/19 ze dne 1. 10. 2019 (303/2019 Sb.).

1 Důvěra v právo jako základní hodnota

1.1 Právní jistota v českém právním řádu

Legitimní očekávání vyplývá z právní jistoty a ta zase z právního státu

Česká republika je už přes dvacet sedm let demokratický právní stát.² Principy vycházející z tohoto ustanovení byly, stále ještě jsou a zřejmě také nadále budou nalézány, rozšiřovány či zpřesňovány Ústavním soudem. Ten rozlišuje formální právní stát spočívající v zamezení libovůle a zneužívání moci a materiální právní stát zahrnující hodnoty jako spravedlnost, svobodu či důstojnost.³ Tyto judikaturou vymezené zásady působí, či by alespoň měly působit, v podobě imperativu na zákonodárce, který tak, ač reprezentant suverénního lidu, při tvorbě zákonů nedisponuje neomezenou vůlí a je ústavními principy již předem omezován. V jiném případě totiž riskuje zásah orgánu ochrany ústavnosti.⁴ Jan Kysela soudní interpretaci ústavních limitů zákonodárce popisuje jako „*provozování politiky realizované skrze běžné zákony v tom smyslu, že (soud) vyjasňuje, které opatření je ústavně možné, které předpokládá změnu ústavního pravidla, případně i které je za trvání ústavy nemožné.*“⁵ Každá právní úprava musí podle Ústavního soudu vyjadřovat „*respekt k obecným zásadám právním, jako je důvěra v právo, právní jistota a předvídatelnost právních aktů, které strukturují právní řád demokratického právního státu.*“⁶ V tomto kontextu hovoříme o jakýchkoli formální hodnotách práva, jež sice neurčují obsah právních předpisů, mají však právu zajistit samotnou existenci, akceptaci a aplikovatelnost.⁷

---

² Čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR.

³ TOMOSZEK, Maxim. *Podstatné náležitosti demokratického právního státu*. Vydání první. Praha: Leges, 2015, s. 42. Teoretik. Srov. k tomu typicky náleží sp. zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993 (N 1/1 SbNU 1; 14/1994 Sb.).

⁴ Srov. WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 23. Vysokoškolské učebnice; nebo RYCHETSKÝ, Pavel et al. *Ústava České republiky: ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: komentář*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 7. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex.

⁵ KYSELA, Jan. *Ústava mezi právem a politikou: úvod do ústavní teorie*. Praha: Leges, 2014, s. 304. Teoretik.

⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 12/14 ze dne 16. 6. 2015 (N 109/77 SbNU 577; 177/2015 Sb.)

⁷ SUMMERS, Robert. *Essays in Legal Theory*. 2000 edition. Dordrecht ; Boston: Springer, 2000, s. 30.

Doktrína⁸ i judikatura⁹ se tak shoduje na tom, že mezi *condiciones sine qua non* právního státu a současně mezi ústavní limity zákonodárce se řadí právní jistota a ochrana důvěry občana v právo. Základ právní jistoty tvoří seznatelnost právních norem, jejich neretroaktivita a stabilita.¹⁰ Lon Fuller vymezil aspekty vnitřní morálky práva, z nichž většina z nich právě princip právní jistoty definuje. Zákony mají mimo jiné být řádně vyhlášeny a vyznačovat se určitou stálostí, nemají působit nazpět a při jejich aplikaci má být postup úřadů ve shodě s deklarovaným pravidlem.¹¹

Toto vymezení koresponduje s názorem Ústavního soudu, podle něž tento princip spočívá v jasnosti a přesnosti právních pravidel a v jejich zajištění, že právní vztahy a jejich důsledky zůstanou pro adresáty pravidel předvídatelné. Předvídatelné by mělo být nejen právo samotné, ale také postup orgánu veřejné moci v souladu s právem. Závazky a sliby, které na sebe stát vezme vůči jednotlivcům, musí být dodržovány.¹² Ústavní soud ostatně samotného Fullera přímo cituje v jednom ze svých nálezů: „*Pravidlo neznalost právního předpisu neomlouvá předpokládá, že se daný právní předpis stal platným a účinným. Předpokladem platnosti a účinnosti je jeho veřejné vyhlášení, které je nezbytné k tomu, aby měl každý možnost se s právním předpisem seznámit.*“¹³

Viktor Knapp při své definici právní jistoty přidává k již zmíněnému ještě procesní stránku věci. Podstata pojmu tkví v tom, že každý může spoléhat na poskytnutí efektivní ochrany jeho práv ze strany státu, dále také na to, že ho stát nepostihne sankcí, jestliže právní předpis neporušil, a pokud právní předpis přece jenom poruší, může se spolehnout na postihnutí pouze zákonem předvídanou

---

⁸ Srov. THOMAS, Robert. *Legitimate expectations and proportionality in administrative law*. Oxford: Hart publishing, 2000, s. 45. ; nebo ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Retroaktivita z pohledu ústavního práva. In: *Dny práva veřejného práva, sborník z mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 151, Acta Universitatis Brunensis Iuridica.

⁹ Nález sp. zn. IV. ÚS 215/94 ze dne 8. 6. 1995 (N 30/3 SbNU 227) nebo nález sp. zn. Pl. ÚS 17/11 ze dne 15. 5. 2012 (N 102/65 SbNU 367; 220/2012 Sb.), bod 51 a 53.

¹⁰ Srov. KYSELA, J. a TOMOSZEK, M. In: GERLOCH, A. et al. eds. *Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 162.

¹¹ FULLER, L.L. *Morálka práva*. Praha: Oikoymenh, 1998, s. 48-90.

¹² Nález sp. zn. Pl. ÚS 12/14, bod 36 a 37, a nález sp. zn. II. ÚS 487/03 ze dne 11. 5. 2005 (N 103/37 SbNU 383)

¹³ Nález sp. zn. I. ÚS 420/09 ze dne 3. 6. 2009 (N 131/53 SbNU 647), bod 22. Srov. FULLER, Lon L. *Morálka práva*. Vyd. 1. Přel. PŘIBÁŇ, Jiří. Praha: Oikoymenh, 1998, s. 51–54. Oikúmené.

sankcí.¹⁴ K procesní stránce se ještě hodí zařadit princip známým od H. L. A. Harta „*treat like cases alike and different cases differently*“, tedy že s podobnými případy bude nakládáno podobně a s odlišnými odlišně.¹⁵

Vrátíme-li se do hmotněprávní roviny, zde se právní jistota úzce pojí především s časovou působností právních norem. Každá osoba musí mít podle Ústavního soudu zajištěnu důvěru v právo, na jejímž základě v reálném čase plánuje a realizuje své zájmy. Na právní jistotu a upevňování důvěry v právo má srovnatelně negativní vliv jak náhlá změna pravidel, tak i nepřijetí předvídaných pravidel.¹⁶ Jan Wintř s odkazem na tuto judikaturu a Fullerovu Morálku práva formuluje tři elementy právní jistoty takto: jasnost a určitost práva, ochrana nabytých práv a ochrana legitimního očekávání.¹⁷ V tomto smyslu jde tedy o jakýsi soubor abstraktních požadavků, které ovládají tvorbu právních předpisů.

Dříve než se vrhneme na Wintřem zmíněné pojmy, podívejme se v krátkosti na časové působení právních norem ve vztahu k právní jistotě v obecnější rovině.

1.2 Časová působnost ve vztahu k právní jistotě

Pravá i nepravá retroaktivita zasahují do principu právní jistoty

Problematiku temporality v právu nacházíme už v dobách římských (zásada *iura quaesita*). V Digestech se píše, že nikdo nemůže změnit své rozhodnutí k újmě druhého.¹⁸ Výrazněji se však o časovou působnost norem začala právní věda zajímat až koncem 18. a začátkem 19. století,¹⁹ kdy v důsledku turbulentních společenských změn dochází ke vzniku nových kodifikací. Zákaz retroaktivity v trestním právu obsahuje článek 8 Deklarace práv člověka a občana z roku 1789, obecněji v civilním

---

¹⁴ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 205. Právnícké učebnice.

¹⁵ HART, H. L. A. *The Concept of Law*. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1994, s. 155. Clarendon law series. O tomto aspektu hovoří Ústavní soud např. v nálezu sp. zn. III. ÚS 252/04 ze dne 25. 1. 2005 (N 16/36 SbNU 173).

¹⁶ Nález sp. zn. Pl. ÚS 12/14, bod 75.

¹⁷ WINTŘ, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 27. Vysokoškolské učebnice.

¹⁸ Corpus Iuris Civilis, Dig. 50.17.75: „Nemo potest mutare consilium suum in alterius iniuriam.“

¹⁹ Srov. např. BENTHAM, Jeremy. *The Works of Jeremy Bentham*. B.m.: W. Tait, 1843, s. 589.

právu pak Code Civil z roku 1804 v článku 2,²⁰ obdobně také § 5 ABGB²¹ z roku 1811 stanovující, že „*zákony nepůsobí nazpět, nemají tudíž vlivu na jednání, která se zběhla dříve, a na práva dříve nabytá*“. V systému common law je právní jistota řešena především zásadou soudcovského práva *stare decisis*, tedy povinností setrvávat u jednou rozhodnutých precedentů.²² Nicméně i americká Ústava z roku 1787 v článku 1, oddíl 9 zakáz zpětné působnosti trestních zákonů zakotvuje.

Přirozenoprávní přístup, celková liberalizace (ve smyslu svobody a ústavnosti) všech aspektů společenského i politického života a do popředí se dostávající základní práva jednotlivce, symboly tohoto období, s sebou princip právní jistoty přinášely jako jednu z elementárních vlastností nově se tvořícího řádu. Vždyť důvěra podle Niklase Luhmanna tvoří základ života v moderní společnosti,²³ podle Johna Rawlse je zase při absenci jistoty založené na zákonu nejistá i svoboda samotná.²⁴

Zájem na stabilitě a předvídatelnosti práva se však dostává do střetu s potřebou flexibility práva a jeho možnou reakcí na dynamický společenský vývoj. Rovněž i Lon Fuller, který dokonce prohlásil retroaktivní zákon za „obludnost“,²⁵ připouští riziko „zkostnatění“ současné právní úpravy v případě, že by člověk měl být zabezpečen proti jakékoliv změně právních pravidel pokaždé, když při obstarávání svých záležitostí spoléhá na veřejné právo.²⁶ Také právě z důvodů vyvažování statiky a dynamiky právních předpisů judikatura českého Ústavního soudu, inspirovaná Spolkovým ústavním soudem, rozvinula teorii o obecné nepřípustnosti retroaktivity pravé a naopak o obecné přípustnosti retroaktivity nepravé. Zatímco tedy pravá retroaktivita (nová norma mění právní následky či je nově připisuje právním vztahům, které nastaly či vznikly přede dnem její účinnosti²⁷) je až na

---

²⁰ Srov. blíže TRYZNA, Jan. Limity retroaktivní aplikace právních předpisů. *Jurisprudence*. 2007, roč. 26, č. 3, s. 34.

²¹ Všeobecný občanský zákoník rakouský

²² BOBEK, Michal et al. *Judikatura a právní argumentace*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Auditorium, 2013, s. 68.

²³ Citováno z: THOMAS, Robert. *Legitimate expectations and proportionality in administrative law*. Oxford: Hart publishing, 2000, s. 45. Srov. LUHMANN, N. *Trust and Power: Two Works by Niklas Luhmann*. Chichester: Wiley, 1980.

²⁴ RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 145.

²⁵ FULLER, Lon L. *Morálka práva*. Vyd. 1. Přel. PŘIBÁŇ, Jiří. Praha: Oikoymenh, 1998, s. 53. Oikúmené.

²⁶ FULLER, Lon L. *Morálka práva*. Vyd. 1. Přel. PŘIBÁŇ, Jiří. Praha: Oikoymenh, 1998, s. 60. Oikúmené.

²⁷ Srov. např. KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 208. Právnícké učebnice.

výjimky s odvoláním na čl. 1 odst. 1 Ústavy zakázána, nepravá retroaktivita (nová norma nepůsobí do minulosti, ale ovlivňuje do budoucna i právní vztahy vzniklé před její účinností²⁸) se obecně povoluje s výjimkou situace, kdy „je tím zasaženo do důvěry ve skutkovou podstatu a význam zákonodárných přání pro veřejnost nepřevyšuje, resp. nedosahuje zájem jednotlivce na další existenci dosavadního práva.“²⁹

Ačkoliv teorie pravé a nepravé retroaktivity není předmětem této práce, domnívám se, že bych se měl vzhledem ke koherenci mého přístupu k legitimnímu očekávání, jež je se zpětnou časovou působností norem spjato, v krátkosti vyjádřit i k této otázce. Zastávám názor vyslovený například Janem Tryznou³⁰ nebo Pavlem Koukalem,³¹ na jejichž podrobný rozbor a argumentaci tímto odkazuji.

Stejně jako uvedení autoři mám zato, že retroaktivní právní úprava vždy nějak zasahuje do právní jistoty adresátů a jejich důvěry v právo,³² tedy do elementárních atributů právního státu. Oběma typům retroaktivity je společná nepředvídatelnost a u obou lze posuzovat kvalitu a intenzitu zákonodárcem sledovaného účelu.³³ Tuto tezi v již citovaném náleze Pl. ÚS 21/96 Ústavní soud sám konstatuje,³⁴ vyvádí z ní však jiné závěry. Soudy by tak měly vždy zkoumat proporcionalitu zpětně působících norem a v otázce apriorní přijatelnosti obou druhů proto nevidím důvod k odlišnému přístupu. Tím spíše, když je tento princip dovozován judikatorně z čl. 1 odst. 1 Ústavy a s výjimkou trestní oblasti není výslovně ústavně zakotven. Jan

---

²⁸ Srov. např. KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 208. Právnícké učebnice.

²⁹ Nález sp. zn. Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011 (N 75/61 SbNU 137; 119/2011 Sb.), srov. také nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.)

³⁰ TRYZNA, Jan. Limity retroaktivní aplikace právních předpisů. *Jurisprudence*. 2007, roč. 26, č. 3.

³¹ KOUKAL, Pavel. Předvídatelnost, retroaktivita a zpětné působení práva [online]. 2016, roč. 155, č. 3 [vid. 17. únor 2020].

³² TRYZNA, Jan. Limity retroaktivní aplikace právních předpisů. *Jurisprudence*. 2007, roč. 26, č. 3, s. 41.; nebo KOUKAL, Pavel. Předvídatelnost, retroaktivita a zpětné působení práva [online]. 2016, roč. 155, č. 3 [vid. 17. únor 2020].

³³ KOUKAL, Pavel. Předvídatelnost, retroaktivita a zpětné působení práva [online]. 2016, roč. 155, č. 3 [vid. 17. únor 2020].

³⁴ „[Z]rušení staré a přijetí nové právní úpravy je nutně spjato se zásahem do principů rovnosti a ochrany důvěry občana v právo. Dochází k tomu v důsledku ochrany jiného veřejného zájmu či základního práva a svobody. Posuzování tohoto konfliktu hlediskem proporcionality s ohledem na intertemporalitu by mělo vést k závěru o druhu legislativního řešení časového střetu právních úprav. Proporcionalitu lze přitom charakterizovat tak, že vyšší stupeň intenzity veřejného zájmu, resp. ochrany základních práv a svobod odůvodňuje vyšší míru zásahu do principů rovnosti a ochrany důvěry občana v právo novou právní regulací. Platí tu zároveň maxima, příkazující v případě omezení základního práva, resp. svobody šetřit jeho podstatu a smysl[...].“ (Pl. ÚS 21/96, op. cit.)

Tryzna k tomu navíc poznamenává, že důvody legitimizující nepravou retroaktivitu mohou stejně tak ospravedlnit i pravou a naopak výtky k pravé se většinou dají použít i na nepravou.³⁵ U nepravé retroaktivity potom ve většině případů postačí nižší stupeň intenzity veřejného zájmu na změnu než u retroaktivity pravé, ovšem stále by se mělo jednat o výjimku z pravidla, jež musí být zdůvodnitelná.³⁶

Ostatně Spolkový ústavní soud v rozhodnutí sp. zn. 2 BvL 14/02³⁷ popsal případy, kdy je nepravá retroaktivita přípustná a nikoliv naopak, kdy přípustná není, jak to udělal český Ústavní soud. Nepravou retroaktivitu považuje za slučitelnou se zásadami právního státu, jeví-li se právní úprava jako vhodná a potřebná k dosažení zákonem sledovaného cíle a při celkovém poměrování „zklamané“ důvěry a významu a naléhavosti důvodů právní změny bude zachována hranice únosnosti.³⁸

Na jednu stranu můžeme rozdíl mezi těmito pohledy vnímat jako marginální, řečeno známým příměrem, jako pohledy na poloprázdnou či poloplnou sklenici vody. Podle mého názoru nicméně tato jemná distinkce svůj význam nese, zejména ve vztahu k zákonodárci. Ten si totiž musí být vědom své povinnosti potenciální zpětnou účinnost normy patřičně zdůvodnit.

Výše nastíněný přístup k přezkumu se mi vzhledem k uvedeným důvodům zdá být příhodnějším, a to zvláště potom v souvislosti s pojetím legitimního očekávání, jaké načrtnu v následující kapitole.

---

³⁵ TRYZNA, Jan. Limity retroaktivní aplikace právních předpisů. *Jurisprudence*. 2007, roč. 26, č. 3, s. 41.

³⁶ TRYZNA, Jan. Limity retroaktivní aplikace právních předpisů. *Jurisprudence*. 2007, roč. 26, č. 3, s. 41.

³⁷ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 7. července 2010 sp. zn. 2 BvL 14/02, bod 58.

³⁸ *Ibid.*

2 Legitimní očekávání – na co a na základě čeho?

Jak již bylo řečeno v úvodu, k problematice legitimního očekávání panuje, eufemisticky řečeno, dosti pluralitní přístup.³⁹ Liší se napříč právními systémy, ale i zeměmi uvnitř nich. Základní rozdíl nicméně spočívá v pojetí hmotném a procesním⁴⁰ a také veřejnoprávním (vertikálním) a soukromoprávním (horizontálním). Vzhledem k tématu a rozsahu práce, která se zabývá hmotněprávními a ústavními aspekty této zásady, ponechám nyní stranou jak legitimní očekávání v soukromém právu, tak i procesní legitimní očekávání zahrnující principy dobré správy⁴¹ či spravedlivý soudní proces, ač samozřejmě vnímám jejich nespornou ústavní relevanci.

2.1 Co legitimní očekávání není?

Legitimní očekávání je třeba oddělit od odůvodněných nadějí i od již nabytých práv

Dříve než přejdu k definici toho, co legitimní očekávání je, podobně jako Alexanderu Brownovi⁴² mi přijde vhodné začít tím, co legitimní očekávání není. Ačkoliv lze do jisté míry souhlasit s Luhmannem, že hlavním smyslem existence práva je stabilizace normativních očekávání v čase,⁴³ ne každému takovému očekávání poskytuje právo ochranu. Musíme odlišit rozumná očekávání ve smyslu předpovědi či naděje o nějaké budoucí události. Zarezervujeme-li si v srpnu dovolenou ve Španělsku, máme rozumné očekávání, že nám celý týden nebude pršet. Jedná se však o předpověď, podloženou nadějí, právo jim nepřipisuje žádné právní následky.⁴⁴

John Simmons k tomuto uvádí příklad v hlavní roli Immanuelem Kantem. „Když se Kant dennodenně procházel městem, založil u hospodyně v Královci rozumné

---

³⁹ Joe Tomlinson v nedávném článku dokonce dospívá v názoru, že teorie legitimního očekávání není potřeba - TOMLINSON, Joe. Do we need a theory of legitimate expectations? *Legal Studies* [online]. 2020 [vid. 19. únor 2020].

⁴⁰ Srov. BROWN, Alexander. *A theory of legitimate expectations for public administration*. First edition published. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 12–14.

⁴¹ Srov. HENDRYCH, Dušan. *Správní právo. Obecná část*. 6. vyd. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 798. Právnícké učebnice.

⁴² BROWN, Alexander. *A theory of legitimate expectations for public administration*. First edition published. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 3.

⁴³ LUHMANN, Niklas. *Das Recht der Gesellschaft*. 1. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1995, s. 125.

⁴⁴ BROWN, Alexander. *A theory of legitimate expectations for public administration*. First edition published. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 3.

očekávání, že si budou moci podle jeho pravidelného procházení seřizovat hodiny. Nevznikl ovšem žádný Kantův závazek, že bude ve svých vycházkách pokračovat, žádný závazek, jenž by převážil jeho volbu zůstat jednoho dne doma a číst Rousseaua.⁴⁵ Jinými slovy, jenom proto, že se něco tak „vždycky“ dělalo, jenom pro jakýsi důsledek tradičního jednání⁴⁶ legitimní očekávání nevzniká. Právo nám bez dalšího neposkytne ochranu pro naši naději, že se tak bude dít vždy. Precizně to formuloval soudce novozélandský soudce McGechan v případě Novozélandské rybářské federace proti Ministrovi rybolovu: „*Naše očekávání, že se něco stane, nebo uvažování nad tím, že by se něco mělo stát, nám samo osobě nedává právo na to, aby se tak opravdu stalo.*“⁴⁷

Vztáhněme nyní uvedené příklady a ideje na probíranou problematiku. Z určitého právního stavu (něco je), kupříkladu současného stavu norem občanského zákoníku, tedy nemůžeme bez dalšího dovozovat trvání takového stavu věčně (něco tak i pořád bude). Obdobně se několikrát vyslovil i Ústavní soud, podle nějž „*(...) součástí principu právní jistoty není nepochybně neměnnost právní úpravy po celou dobu trvání právního vztahu. Právo je dynamický systém reagující na vývoj a tendence ve společnosti, a proto je nezbytné, aby doznávalo změn v závislosti na jejích potřebách.*“⁴⁸

Obdobně také Evropský soud pro lidská práva ve věci Grantzinger a Grantzingerová proti České republice odmítl, aby bylo chráněno i očekávání na rozhodnutí Ústavního soudu, který přes přání stěžovatelů nezrušil ustanovení zákona o mimosoudních rehabilitacích stanovující, že nárok na rehabilitaci mají pouze občané ČSFR.⁴⁹ Podle ESLP „existuje rozdíl mezi pouhou nadějí na restituci, ač pochopitelnou, a legitimním očekáváním, které musí být konkrétnější a musí se zakládat na zákonném ustanovení nebo na právním aktu, jakým je soudní

---

⁴⁵ SIMMONS, A. John. Associative Political Obligations. *Ethics* [online]. 1996, roč. 106, č. 2, s. 258. Volně přeloženo.

⁴⁶ WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*. 2., opr. vyd. Praha: Oikoymenth, 2009, s. 136. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 27.

⁴⁷ Rozhodnutí Wellington High Court ze dne 24. 4. 1997 ve věci *New Zealand Federation of Commercial Fishing Inc. v Minister of Fisheries*, CP 237/95, 136.

⁴⁸ Nález sp. zn. Pl. ÚS 56/05 ze dne 27. 3. 2008 (N 60/48 SbNU 873; 257/2008 Sb.).

⁴⁹ Rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 7. 2002 ve věci *Grantzinger a Grantzingerová proti České republice*, stížnosti č. 39794/98.

rozhodnutí“.⁵⁰ Naději, že platný zákon bude změněn, tedy za legitimní očekávání považovat nelze.⁵¹

Legitimní očekávání pak neplyne ani z politických slibů, nemají-li jakékoliv právní ukotvení. Pokud předseda vítězné strany na předvolebním mítinku slíbí nižší daně a po chvíli jeho vlády je plošně zvýší, nelze se vyšších odvodů s odvoláním jen na tyto sliby vyhnout. Z tohoto pohledu se na tom nic nezmění ani ve chvíli, vyslovili takovýto slib už přímo člen vlády či parlamentu, ačkoliv politická či morální odpovědnost zde nepochybně stoupla. Jak konstatoval soudce John Laws: „*Je jedna věc říci (...), že administrativa by z morálního hlediska měla řádně plnit své sliby. Něco jiného je říci (...), že je musí dodržet a ještě dál se nachází tvrzení, že se jimi musí řídit. Právo jde mimo tyto úvahy.*“⁵²

Konečně je třeba oddělit i tzv. ochranu nabytých práv. Představíme-li si vztah nadějí či předpovědí, legitimního očekávání a ochrany nabytých práv na jedné přímce podle toho, jakou jim právo poskytuje ochranu, budou výše popsané pouhé naděje či předpovědi úplně vlevo (bez právní ochrany), zatímco ochrana nabytých práv na zcela na opačné straně. Tento princip vychází rovněž z právní jistoty a bývá často různě zaměňován, ale na rozdíl od legitimního očekávání – jak již z názvu plyne – chrání v daném čase a místě nezpochybnitelná, již jednou nabytá práva, jestliže byla nabyta v dobré víře.⁵³ Nikoliv tedy pouhá očekávání, ale již jednou založená subjektivní práva či přímo nároky, jejichž zpětnou změnu nepřipouští a uchovává jejich účinek i pro budoucnost.⁵⁴ Soudní dvůr EU považuje za nabytá taková práva, která byla definitivně ustavena za působnosti předchozího pravidla,⁵⁵

---

⁵⁰ Rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 7. 2002 ve věci *Grantzinger a Grantzingerová proti České republice*, stížnosti č. 39794/98, bod 73.

⁵¹ Nutno dodat, že ESLP dovozuje legitimní očekávání pouze ve smyslu majetkového nároku podle čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě o ochraně lidských práv. V kontextu této kapitoly to není podstatné, ale vrátím se k tomu v kapitole 2.3.

⁵² Citováno z: BROWN, Alexander. *A theory of legitimate expectations for public administration*. First edition published. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 18.

⁵³ THOMAS, Robert. *Legitimate expectations and proportionality in administrative law*. Oxford: Hart publishing, 2000, s. 45. ; a WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 28. Vysokoškolské učebnice.

⁵⁴ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Retroaktivita z pohledu ústavního práva. In: *Dny práva veřejného práva, sborník z mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 154, Acta Universitatis Brunensis Iuridica. ; Srov. také WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 28. Vysokoškolské učebnice.

⁵⁵ Srov. rozsudek SDEU ze dne 14. 4. 1970, *Brock*, 68/69, Recueil, s. 171, bod 7; nebo nověji rozsudek ze dne 22. 12. 2008, *Centeno Mediavilla a další v. Komise*, C-443/07 P, Sb. rozh. s. I-10945, bod 62.

přičemž skutečnost vedoucí ke jejich vzniku musela nastat před legislativní změnou.⁵⁶

Ochrana nabytých práv tak představuje kvalitativně vyšší stupeň než legitimní očekávání a disponuje absolutnějším charakterem, neboť veřejný zájem pro ospravedlnitelnost zásahu musí být podstatně vyšší.⁵⁷ Samotná hranice mezi nabytým právem a legitimním očekáváním se nicméně v praxi často jeví poněkud neostře⁵⁸ a záleží na konkrétních okolnostech daného případu.

2.2 Co legitimní očekávání je?

Základní aspekty legitimního očekávání jsou legalita, určitost, prediktivnost a preskriptivnost

Doktrína⁵⁹ a víceméně i judikatura Ústavního soudu⁶⁰ a Soudního dvora EU⁶¹ se shoduje na tom, že legitimní očekávání je subprincipem právní jistoty. Jak konstatoval prvorepublikový právní teoretik Jaromír Sedláček: „*Kdo jednal v důvěře v nějaký zákon, nemá být ve své důvěře zklamán.*“⁶² Mezi základní vlastnosti legitimního očekávání v předestřeném smyslu se tedy řadí především právní základ. Samotný ovšem, jak bylo popsáno v předešlé části, nestačí. Podstatné je, aby vyvolával v právní sféře jednotlivce důvodnou předpověď o budoucí právní situaci.⁶³ Tato prediktivní funkce musí mít zároveň i svůj preskriptivní aspekt

---

⁵⁶ Srov. rozsudek SDEU ze dne 4. 3. 2010, *Pilar Angé Serrano a další v. Evropský parlament*, C-496/08 P, bod 84

⁵⁷ THOMAS, Robert. *Legitimate expectations and proportionality in administrative law*. Oxford: Hart publishing, 2000, s. 46.

⁵⁸ Srov. SCHWARZE, Jürgen. *European administrative law*. London: Sweet & Maxwell, 2006, s. 954.; nebo BOBEK, Michal; BŘÍZA, Petr; KOMÁREK, Jan. *Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie*. Praha: C.H.Beck, 2011, s. 549. Beckova edice právo.

⁵⁹ Srov. GROUSSOT, Xavier. *General Principles of Community Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2006, s. 23.; WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 27. Vysokoškolské učebnice.

⁶⁰ Srov. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 12/14 nebo nálezy sp. zn. Pl. ÚS 2/02 ze dne 9. 3. 2004 (N 35/32 SbNU 331; 278/2004 Sb.)

⁶¹ Srov. rozsudek SDEU ze dne 25. 1. 1979, *Racke*, 98/78, Recueil, s. 69, bod 20, nebo rozsudek SDEU ze dne 29. 4. 2004, *Sudholz*, C-17/01, Recueil, s. I-4243, bod 33.

⁶² SEDLÁČEK, J. Časový střet zákonů In: ROUČEK, František et al. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první: §§ 1 až 284*. Reprint původního vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 108. Komentáře velkých zákonů československých, sv. 1.

⁶³ Srov. BROWN, Alexander. *A theory of legitimate expectations for public administration*. First edition published. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 5.; nebo WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 28. Vysokoškolské učebnice.

(nemusí však vůbec být explicitně vyjádřen) vůči veřejné moci - očekávání na to, co v budoucnu tato moc má či nemá dělat.⁶⁴ Kromě čistě pozitivního práva mohou být tyto preskriptivní představy založené zároveň i obecně na zásadách právního státu, zejména spravedlnosti a přiměřenosti.⁶⁵

Takový přístup k této otázce vyplývá i z judikatury Soudního dvora EU, jenž legitimní očekávání vnímá jako situaci, kdy předchozí jednání zákonodárce vytvořilo u právnické či fyzické osoby důvodné a rozumné očekávání či podložené naděje v určité budoucí jednání instituce. Musí být přitom „konkrétní, reálné a silné natolik, aby vyčlenilo danou osobu z okruhu všech ostatních potenciálních adresátů dané právní úpravy.“⁶⁶ Bobek, Bříza a Komárek k tomuto poznamenávají, že tato podmínka specifičnosti adresáta typicky nebude splněna v případech, kdy se jedná o obecnou ekonomickou regulaci dopadající typově na mnoho subjektů na trhu.⁶⁷

Právo nepřizná očekávání ochranu zpravidla ani v případě, že ti, na něž norma dopadá, byli o takové plánované regulaci s dostatečným předstihem informováni a mohli se na její důsledky připravit. Podá-li stát jednotlivcům zprávu o tom, kudy fouká vítr a že se blíží bouře, nemohou se potom ty subjekty, které varování nevěnovaly pozornost, divit, že bouře opravdu přišla.⁶⁸ Legitimní očekávání nevytvoří bez dalšího ani mnoho let trvající právní norma jenom pro délku své platnosti, postrádá-li výše popsané požadavky. Podle Soudního dvora EU nelze dovozovat žádná legitimní očekávání ohledně neměnnosti určité právní úpravy pouze na základě skutečnosti, že existovala dlouhou dobu.⁶⁹ K tomuto se hodí znovu odkázat na metaforu s procházejícím se Kantem v kapitole 2.1.

---

⁶⁴ BROWN, Alexander. *A theory of legitimate expectations for public administration*. First edition published. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 5.

⁶⁵ Srov. WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 28. Vysokoškolské učebnice.

⁶⁶ BOBEK, Michal; BŘÍZA, Petr; KOMÁREK, Jan. *Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie*. Praha: C.H.Beck, 2011, s. 547. Beckova edice právo. Viz rozsudek SDEU ze dne 19. 5. 1983, Mavrides, 289/81, Recueil, s. 1731, bod 21.

⁶⁷ BOBEK, Michal; BŘÍZA, Petr; KOMÁREK, Jan. *Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie*. Praha: C.H.Beck, 2011, s. 547. Beckova edice právo.

⁶⁸ THOMAS, Robert. *Legitimate expectations and proportionality in administrative law*. Oxford: Hart publishing, 2000, s. 55. Srov. rozsudek SDEU ze dne 26. 4. 2005, *Stichting „Goed Wonen“ v Staatssecretaris van Financiën*, C-376/02, 45.

⁶⁹ Rozsudek SDEU ze dne 17. 10. 1996, *Konservenfabrik Lubella Friedrich Büker*, C-64/95, Recueil, s. I-5105, bod 31.

Naproti tomu náhlé, nečekané změny mohou do principu legitimního očekávání zasáhnout. Spolkový Ústavní soud tak kupříkladu přiznal ochranu legitimnímu očekávání⁷⁰ nadnárodní energetické společnosti Vattenfall, která se dožadovala odškodnění za ušlý zisk po náhlém rozhodnutí Německa výrazně urychlit odstavení jaderných elektráren po havárii v japonské Fukušimě. Společnost totiž naplánovala své investice v jaderném průmyslu podle existující legislativy stanovující postupný odklon od jaderné energetiky. Nutno dodat, že obecně změnu právní úpravy ale Spolkový ústavní soud shledal ústavně konformní.⁷¹

Náhlá změna komunitárního práva zasáhla také do legitimního očekávání producentů mléka, jež byli nejprve finančně motivováni k zastavení produkce, načež došlo ke změně politiky a byl zaveden systém kvót odvislý od výše produkce v tom roce, v němž producenti dočasně přerušili výrobu. V důsledku toho ti, co využili možnosti přerušit výrobu, ztratili nárok na jakoukoliv kvótu, čímž dle Soudního dvora EU došlo k porušení legitimního očekávání výrobců na možnost v produkci mléka po přerušení pokračovat.⁷² Jestliže tedy sám zákonodárce motivuje určité subjekty k nějaké činnosti nebo nečinnosti, vyvolá tím u těchto subjektů legitimní očekávání a v případě změny takového režimu musí být pomocí odpovídajících přechodných ustanovení toto očekávání chráněno.

V souladu s výše popsanými zásadami se několikrát vyslovil i český Ústavní soud. Například když zákonodárce 1. 7. 2000 stanovil, že se právo trvalého užívání pozemku uplynutím jednoho roku transformuje na vlastnictví, požádá-li o to předmětná právnická osoba ve stanovené lhůtě, a následně toto ustanovení s účinností k 30. 6. 2001, den před tím než mělo k přeměně dojít, zrušil. Podle Ústavního soudu vzniklo všem subjektům, jež splňovaly zákonem stanovené podmínky a postupovaly v souladu s ním, legitimní očekávání na to, že se uplynutím jednoho roku stanou vlastníky pozemků spadajících do tohoto režim.⁷³

---

⁷⁰ Německá doktrína používá výraz „*Vertrauensschutz*“.

⁷¹ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 6. prosince 2016 sp. zn. 1 BvR 2821/11.

⁷² Rozsudek SDEU ze dne 28. 8. 1988. *J. Mulder v. Minister van Landbouw en Visserij*, C-120/86. Srov. THOMAS, Robert. *Legitimate expectations and proportionality in administrative law*. Oxford: Hart publishing, 2000, s. 43.

⁷³ Nález sp. zn. Pl. ÚS 2/02 ze dne 9. 3. 2004.

Lze tedy shrnout, že legitimní očekávání v probíraném smyslu musí mít dostatečně určitý základ v právu předpovídajícím, že něco má být (legalita, určitost, prediktivnost, preskriptivnost), a chráněno může být tehdy, jestliže změnu právní úpravu objektivně nešlo předpokládat. Vždy bude ovšem nakonec poměřováno s ochranou veřejného zájmu či jiného základního práva a svobody.

2.3 Ústavní soud a dvojí pojetí hmotného legitimního očekávání

Ústavní soud rozlišuje v hmotněprávní rovině dva koncepty legitimního očekávání: a) ve smyslu právní jistoty; b) ve smyslu majetkového nároku

Domnívám se, že v předchozí části nastíněný koncept hmotného legitimního očekávání inspirovaný především judikaturou Soudního dvora EU by se mohl stát východím i pro přezkum českého Ústavního soudu. Ten často mezi jednotlivými koncepty legitimního očekávání příliš nerozlišuje, stejně tak ani terminologicky nelze jeho rozhodovací praxi označit za ustálenou.⁷⁴

V hmotněprávní rovině se dá z judikatury vyvodit ochrana legitimního očekávání ve smyslu právní jistoty vyplývající z čl. 1 odst. 1 Ústavy, jako třeba v nález ve věci výluky soudního přezkumu u pozastavení výplaty části dotace⁷⁵ či ve věci ustanovených obhájců na odměnu po novele trestního řádu.⁷⁶ V mnoha případech je potom kromě porušení principu právní jistoty konstatováno i porušení práva vlastnit majetek, typicky nález o snížení státní podpory stavebního spoření,⁷⁷ a některé nálezy se u legitimního očekávání soustřeďují pouze na takovýto majetkový nárok.⁷⁸

Posledně zmíněný přístup vychází z judikatury Evropského soudu pro lidská práva, který v případě Broniowski proti Polsku vyložil autonomní význam pojmu „majetek“ podle čl. 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě,⁷⁹ jenž není závislý na formální klasifikaci vnitrostátního práva a neomezuje se pouze na hmotné jmění, ale zahrnuje

---

⁷⁴ Srov. LANGÁŠEK, Tomáš. Ochrana legitimního očekávání v judikatuře Ústavního soudu. In: *Dny práva - 2008*. Brno: Masarykova univerzita, nedatováno, s. 1855, Acta Universitatis Brunensis Iuridica.

⁷⁵ Nález sp. zn. Pl. ÚS 12/14.

⁷⁶ Nález sp. zn. I. ÚS 287/04 ze dne 22. 11. 2004 (N 174/35 SbNU 331).

⁷⁷ Např. nález sp. zn. Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011.

⁷⁸ Např. nález sp. zn. Pl. ÚS 2/02 ze dne 9. 3. 2004.

⁷⁹ Článek 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod

i další majetkové hodnoty, včetně nároků a pohledávek, na jejichž základě stěžovatel může tvrdit, že má přinejmenším "legitimní očekávání" dosáhnout určitého užívání vlastnického práva.⁸⁰ Jedná se tedy o legitimní očekávání na zmnožení majetku.⁸¹

Zastávám názor, že legitimní očekávání ve smyslu majetkového nároku má být považováno za poddruh legitimního očekávání ve smyslu subprincipu právní jistoty. Oba koncepty se ostatně často překrývají⁸² a legitimní očekávání bývá vždy s majetkovým legitimním očekáváním spjato. Evropský soud pro lidská práva při rozhodování neoperuje s ustanovením hovořícím o právním státu, Úmluva takovýto generální imperativ neobsahuje, a také proto legitimní očekávání vnímá pouze ve smyslu majetkovém, které se navíc v některých případech blíží spíše ochraně nabytých práv. Ústavní soud se naopak o pojem právní stát, jak bylo popsáno výše, v otázkách obecných ústavních principů opírá docela často. Legitimní očekávání zařadil mezi „*integrální součásti vlády práva*“ v nálezu týkající se změny regulace podnikání v zemědělství⁸³ nebo v již zmiňovaném nálezu o pozastavení výplaty části dotace, kde uvedl, že v judikatuře je chráněno legitimní očekávání „*jako jeden z principů vyplývajících z principů právního státu.*“⁸⁴

Legitimní očekávání má tak povahu jakéhosi zastřešujícího principu vyplývajícího z právní jistoty a majetkové nároky ve smyslu judikatury ESLP se řadí mezi jeho podstatný aspekt. Zasáhne-li přijatá právní úprava současně s obecným legitimním očekáváním i do sféry vlastnictví majetku, bude třeba o to víc silnější důvod pro ospravedlnění takové intervence

Situace, kdy došlo k zásahu do obecného legitimního očekávání a současně také do majetkového nároku nastala kupříkladu v nálezu o snížení státní podpory

---

⁸⁰ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 22. 7. 2004 ve věci *Broniowski proti Polsku*, stížnost č. 31443/96, bod 129. Srov. k tomuto také další rozsudky ESLP - rozsudek velkého senátu ze dne 11. 1. 2007 ve věci *Anheuser-Busch Inc. proti Portugalsku*, stížnost č. 73049/01; nebo ze dne 25. 3. 1999 ve věci *Iatridic proti Řecku* stížnost č. 31107/96; nebo ze dne 5. 1. 2000 ve věci *Beyeler proti Itálii*, stížnost č. 33202/96. K tomuto tématu podrobně SIGRON, Maya. *Legitimate Expectations Under Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights*. Cambridge, United Kingdom ; Portland: Intersentia, 2014.

⁸¹ O legitimním očekáváním ve smyslu majetkového nároku v judikatuře Ústavního soudu píše podrobněji LANGÁŠEK, Tomáš. Ochrana legitimního očekáváním v judikatuře Ústavního soudu. In: *Dny práva - 2008*. Brno: Masarykova univerzita, nedatováno, Acta Universitatis Brunensis Iuridica.

⁸² LANGÁŠEK, Tomáš. Ochrana legitimního očekáváním v judikatuře Ústavního soudu. In: *Dny práva - 2008*. Brno: Masarykova univerzita, nedatováno, s. 1855, Acta Universitatis Brunensis Iuridica.

⁸³ Nález sp. zn. Pl. ÚS 38/04 ze dne 20. 6. 2006 (N 125/41 SbNU 551; 409/2006 Sb.), bod 45.

⁸⁴ Nález sp. zn. Pl. ÚS 12/14 ze dne 16. 6. 2015, bod 36.

stavebního spoření.⁸⁵ Dodatečné snížení výše nároku na státní podporu ve stanoveném rozsahu za účelem snížení výdajů státního rozpočtu neobstála s ohledem na legitimní očekávání účastníků stavebního spoření. Poté, co účastník splnil podmínky pro vznik nároku na státní podporu za určitý kalendářní rok, mohl legitimně očekávat, že ze strany státu nedojde dodatečně k jejich změně, resp. ke změně samotného nároku. „*Jedná se přitom o očekávání, jemuž náleží ochrana jak z hlediska principu právní jistoty a ochrany důvěry v právo, resp. ochrany nabytých práv podle čl. 1 odst. 1 Ústavy, tak s ohledem na majetkovou povahu nároku podle čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu.*“⁸⁶

2.4 Ideální a konzistentní přístup?

Legitimní očekávání se lze samostatně dovolávat před soudem a zásah do něj musí projít testem proporcionality

Dovolím si nyní s ohledem na výše uvedené načrtnout možný způsob ústavního přezkumu, který by mohl koncepčně zpřehlednit a případně sjednotit vztah Ústavního soudu k doktríně legitimního očekávání v hmotněprávní rovině.

Ochrany obecného legitimního očekávání ve smyslu subprincipu právní jistoty by se stěžovatelé, resp. navrhovatelé na derogaci, mohli domáhat přímo podobně jako jiných zásad vyplývajících z právního státu, typicky zásady *pacta sunt servanda*.⁸⁷ To je velmi důležité - jedná-li jedinec v důvěře nějaké pravidlo, které říká, že něco bude a má být, a současně tento jedinec nemohl rozumně předpokládat, že toto pravidlo bude normotvůrcem změněno, nemá být zpravidla ve své důvěře zklamán⁸⁸ a může se (v případě, že jeho legitimnímu očekávání soudy neposkytnou ochranu) obrátit na Ústavní soud bez toho, aby bylo zasaženo i do nějakého jeho dalšího práva – třeba do práva vlastnit majetek. Legitimní očekávání vyplývající z čl. 1 odst. 1 Ústavy tak primárně má neakcesorickou povahu.

---

⁸⁵ Nález sp. zn. Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011.

⁸⁶ Nález sp. zn. Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011, bod 182.

⁸⁷ Srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 1858/18 ze dne 16. 10. 2018

⁸⁸ Srov. THOMAS, Robert. *Legitimate expectations and proportionality in administrative law*. Oxford: Hart publishing, 2000, s. 70. ; a ROUČEK, František et al. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první: §§ 1 až 284*. Reprint původního vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. Komentáře velkých zákonů československých, sv. 1.

Soudní orgán ochrany ústavnosti následně musí posoudit kolizi legitimního očekávání, jak bylo definováno v části 2.2., s veřejným zájmem na změnu právní úpravy. Podle Josefa Fialy má legislativní princip zachování právních účinků dosavadního práva ustoupit tam, kde není možno spatřovat oprávněnou důvěru ve stálost právního řádu a kde zájem na radikálním provedení nového práva je příliš naléhavý. Samotné zachování těchto účinků je ovšem samo o sobě také v zájmu veřejném, neboť posiluje důvěru ve stálost právního řádu.⁸⁹

Legitimní očekávání v předestřené smyslu zde stojí jako základní ústavní hodnota kolidující s jinou a pokud tedy Ústavní soud identifikuje zásah do legitimního očekávání fyzické či právnické osoby, musí posoudit přiměřenost takové intervence a přistoupí k testu proporcionality. Tento přísnější test je nutno použít vzhledem k tomu, že jde o zásah do principu vyplývající z právního státu. Na druhou stranu můžeme říci, že tomu předchází nejprve jakýsi „test legitimního očekávání“ – tedy postup, kdy Ústavní soud vůbec legitimní očekávání identifikuje. Spatří-li u očekávání jednotlivce všechny „legitimizující znaky“ (legalita, určitost, prediktivnost, preskriptivnost, popř. neočekávatelnost změny), následuje samotný test proporcionality.

První dva kroky většinou nebude těžké splnit. Nepůjde-li o svévůli zákonodárce a nová právní úprava bude sledovat legitimní cíl, bude patrně k dosažení daného cíle i vhodná a stanoveného cíle stejně efektivním způsobem většinou nepůjde dosáhnout jinak. Chleba se začne lámat v posledním kroku, kde půjde o vyvažování a míru intenzity ústavně chráněných hodnot. Jak už z předcházejících kapitol mohlo vyplynout, doporučoval bych držet se striktně formule Roberta Alexyho: „*Čím větší je míra nenaplnění či omezení jednoho principu, tím větší musí být důležitost naplnění principu jiného.*“⁹⁰ Bude tak nutno posoudit, zda existuje dostatečný a v demokratické společnosti nezbytný zájem k legitimizaci odklonu od něčeho, co bylo v minulosti do jisté míry přislíbeno.⁹¹

---

⁸⁹ FIALA, Josef. Iura quaesita a jejich uplatňování v judikatuře Ústavního soudu. *Právník* [online]. 1999, č. 3, s. 253 [vid. 27. únor 2020].

⁹⁰ ALEXY, Robert. Lidská důstojnost a princip proporcionality. *Právník*. 2015, roč. 154, č. 11, s. 867.

⁹¹ Srov. BROWN, Alexander. *A theory of legitimate expectations for public administration*. First edition published. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 33.

Existence legitimního očekávání tak jistě samo o sobě neznamená jeho zaručenou soudní ochranu. Dokonce ani nesdílím názor Paula Craiga, že právní ochrana zklamanému legitimnímu očekávání bude poskytnuta „nikoliv nezbytně, ale obvykle“.⁹² Vždy bude záležet na konkrétním vyvažování protichůdných zájmů.

2.5 Nároky kladené na zákonodárce

Zákonodárce může dělat politiku v souladu s principy právního státu

Friedrich von Hayek konstatoval, že k ochraně jednotlivců proti mocenským činnostem státu je nezbytné, aby legitimní očekávání jednotlivců bylo chráněno soudy a aby nebylo pouze spojeno s dočasností jednotlivých vlád, aby bylo „*dlouhodobým cílem při prosazování hodnot svobodné společnosti.*“⁹³ Princip vlády na čas samozřejmě náleží k elementárním rysům demokracie a každá nová většina má právo změnit dosavadní právní řád dle svého uvážení. Musí se však pohybovat v „ústavních mantinelech“. Část těchto mantinelů tvoří také princip ochrany legitimního očekávání. Zákonodárce tedy může „dělat politiku“, jen se nesmí dostat do rozporu se zásady právního státu.⁹⁴ Jak uvedl Ústavní soud, „*z příkazu respektovat legitimní očekávání samozřejmě nelze dovodit zákaz změny právní úpravy. Jde jen o to, aby při rozhodování o volbě způsobu provedení změny zákonodárce k těmto očekáváním přihlížel a neignoroval, že adresáti norem své chování (a volbu mezi různými alternativami) po delší dobu přizpůsobovali požadavkům odlišného obsah.*“⁹⁵

Výše navržený přístup přezkumu Ústavního soudu by mohl zpřehlednit soudní přezkum právě i z pohledu zákonodárce a současně na něj zvýšit nároky při zdůvodnění svých nepravě retroaktivních úprav, které mohou zasáhnout do legitimního očekávání osob. Nastíněný přístup se inspiruje v judikatuře Soudního dvora EU, jenž požaduje, aby byla zpětná účinnost předpisů vždy řádně

---

⁹² CRAIG, P. P. Substantive Legitimate Expectations in Domestic and Community Law. *The Cambridge Law Journal* [online]. 1996, roč. 55, č. 2, s. 289 [vid. 27. únor 2020].

⁹³ HAYEK, F. A. *The Constitution of Liberty*. 1 edition. London: Routledge, 2006, s. 217–18.

⁹⁴ Srov. THOMAS, Robert. *Legitimate expectations and proportionality in administrative law*. Oxford: Hart publishing, 2000, s. 60.

⁹⁵ Nález sp. zn. Pl. ÚS 38/04 ze dne 20. 6. 2006, bod 45.

odůvodněna.⁹⁶ Existuje-li však určité zákonné pravidlo, které říká, že něco bude a má být, a současně neexistují zřejmé a dostatečně odůvodněné okolnosti, na základě nichž by lidé mohli očekávat změnění takové normy, má zákonodárce v první řadě vždy zvolit cestu proaktivní právní úpravy. To ovšem nevylučuje výjimečné případy, kdy převáží jiná, podstatnější ústavní hodnota.

Nakonec ještě nemohu opomenout zmínit výjimečné případy, kdy legitimní očekávání nestačí respektovat jen při samotné aktivní tvorbě konkrétního předpisu. Tato zásada může být narušena i nečinností zákonodárce – nesplnění povinnosti přijmout zákon, k jehož přijetí se dříve sám zavázal. Ve známém nálezu z roku 2010 o účinku tzv. blokačního § 29 zákona o půdě⁹⁷ ve vztahu k restitucím církevního majetku Ústavní soud shledal protiústavní nečinnost Parlamentu spočívající v nepřijetí zákona předpokládaného § 29 zákona o půdě, čímž došlo k zásahu do legitimního očekávání dotčených osob.⁹⁸ Takové rozhodnutí, ač opravdu výjimečné, koresponduje s představenou definicí legitimního očekávání – předmětné ustanovení má prediktivní i preskriptivní charakter, je dostatečně určité a jeho kvalita byla utvrzena i ustálenou judikaturou Ústavního soudu. Výrok o nečinnosti má však spíše deklaratorní charakter, soudní moc v takovém případě nedisponuje prostředky k přijetí právní úpravy zákonodárce jakkoliv přinutit.

---

⁹⁶ Rozsudek SDEU ze dne 1. 4. 1993, *Diversinte a Iberlacta*, C-260/91 a C-261/91, Recueil, s. I-1885, bod 10.

⁹⁷ „Majetek, jehož původním vlastníkem byly církve, náboženské společnosti, řády a kongregace, nelze převádět do vlastnictví jiným osobám do přijetí zákonů o tomto majetku.“ § 29 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku

⁹⁸ Nález sp. zn. Pl. ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010 (N 132/58 SbNU 3; 242/2010 Sb.)

Závěr

Zákonodárce při vytváření právních předpisů nedisponuje neomezenou vůlí a každá právní úprava musí vyjadřovat respekt k obecným zásadám formálního i materiálního právního státu, jako je důvěra v právo, právní jistota a stabilita práva. Mezi elementy právní jistoty patří ochrana legitimního očekávání fyzických i právnických osob, a proto závazky a sliby, které na sebe stát vůči jednotlivcům vezme, musí být dodržovány.

Termínem legitimní očekávání však nelze označit jakoukoliv naději jednotlivců na neměnnost právní úpravy, úkolem a podstatou akceptovatelnosti práva je kromě stability a předvídatelnosti také jeho flexibilita a schopnost reakce na dynamický společenský vývoj. Legitimní očekávání v předestřeném smyslu proto musí mít dostatečně určitý základ v právu předpovídajícím, že něco má být (legalita, určitost, prediktivnost, preskriptivnost), a chráněno může být tehdy, jestliže změnu právní úpravy objektivně nešlo předpokládat. Rozlišit ho je nutno i od ochrany nabytých práv, ačkoliv se zejména v případě majetkových nároků může překrývat.

Takový přístup vyplývá také z judikatury Soudního dvora EU a domnívám se, že by měl být inspirací i pro český Ústavní soud, jehož koncepci nelze označit za úplně konzistentní. Legitimní očekávání jako subprincip právní jistoty má povahu jakési zastřešující zásady zahrnující v sobě i legitimní očekávání v podobě majetkového nároku.

Této zásady vyplývající z čl. 1 odst. 1 Ústavy se osoby mohou dovolávat i před Ústavním soudem. Ten by v případě identifikace legitimního očekávání měl posoudit jeho kolizi s jiným základním právem či veřejným zájmem pomocí testu proporcionality, přičemž zásadní roli bude hrát poslední krok testu, v němž bude potřeba o to vyšší intenzitu veřejného zájmu, o co bude legitimní očekávání více zasaženo.

Zákonodárce musí tak vždy pečlivě vážit, zda přijatá právní úprava dotýkající se legitimního očekávání osob sleduje vážný, ospravedlnitelný důvod. Výjimečným případem je pak situace, kdy parlament naruší legitimní očekávání nikoliv svou aktivitou, ale pasivitou. V takovém případě jsou však pravomoci ochránce ústavnosti dosti omezené.

Seznam použitých zdrojů

Monografie a články

1. ALEXY, Robert. Lidská důstojnost a princip proporcionality. *Právník*. 2015, roč. 154, č. 11, s. 867–868. ISSN 0231-6625.
2. BENTHAM, Jeremy. *The Works of Jeremy Bentham*. B.m.: W. Tait, 1843, 618 s.
3. BOBEK, Michal et al. *Judikatura a právní argumentace*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Auditorium, 2013, 494 s. ISBN 978-80-87284-35-3.
4. BOBEK, Michal; BŘÍZA, Petr; KOMÁREK, Jan. *Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie*. Praha: C.H.Beck, 2011, 606 s. Beckova edice právo. ISBN 978-80-7400-377-6.
5. BROWN, Alexander. *A theory of legitimate expectations for public administration*. First edition published. Oxford: Oxford University Press, 2017, 226 s. ISBN 978-0-19-881275-3.
6. CRAIG, P. P. Substantive Legitimate Expectations in Domestic and Community Law. *The Cambridge Law Journal* [online]. 1996, roč. 55, č. 2, s. 289–312 [vid. 27. únor 2020]. ISSN 1469-2139, 0008-1973. Získáno z: doi:10.1017/S0008197300098184
7. FIALA, Josef. Iura quaesita a jejich uplatňování v judikatuře Ústavního soudu. *Právník* [online]. 1999, č. 3, s. 253 [vid. 27. únor 2020]. ISSN 0324-7007. Získáno z: <https://is.muni.cz/publication/229682/cs/Iura-quaesita-a-jejich-uplatnovani-v-judikature-Ustavniho-soudu/Fiala>
8. FULLER, Lon L. *Morálka práva*. Vyd. 1. Přel. PŘIBÁŇ, Jiří. Praha: Oikoymenh, 1998, 229 s. Oikúmené. ISBN 978-80-86005-65-2.
9. GROUSSOT, Xavier. *General Principles of Community Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2006, 480 s. ISBN 978-90-76871-67-7.
10. HART, H. L. A. *The Concept of Law*. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 1994, 315 s. Clarendon law series. ISBN 978-0-19-876122-8.
11. HAYEK, F. A. *The Constitution of Liberty*. 1 edition. London: Routledge, 2006, 512 s. ISBN 978-0-415-40424-2.
12. HENDRYCH, Dušan. *Správní právo. Obecná část*. 6. vyd. Praha: C.H. Beck, 2006, 822 s. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7179-442-4.
13. KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, 247 s. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7179-028-0.
14. KOUKAL, Pavel. Předvídatelnost, retroaktivita a zpětné působení práva [online]. 2016, roč. 155, č. 3 [vid. 17. únor 2020]. ISSN 0231-6625. Získáno z: <https://www.muni.cz/en/research/publications/1339734>
15. KYSELA, Jan. *Ústava mezi právem a politikou: úvod do ústavní teorie*. Praha: Leges, 2014, 352 s. Teoretik. ISBN 978-80-7502-022-2.
16. KYSELA, Jan a TOMOSZEK, Maxim. In: GERLOCH, Aleš et al., eds. *Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi: sborník příspěvků z vědeckého kolokvia kateder teorie práva právnických fakult České republiky (Milovy 19.-20.6.2002)*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, 209 s. ISBN 978-80-86432-12-0.
17. LANGÁŠEK, Tomáš. Ochrana legitimního očekávání v judikatuře Ústavního soudu. In: *Dny práva - 2008*. Brno: Masarykova univerzita, nedatováno, Acta Universitatis Brunensis Iuridica, s. 1852–1859. ISBN 978-80-210-4733-4.

18. LUHMANN, Niklas. *Trust and Power: Two Works by Niklas Luhmann*. B.m.: Chichester : Wiley, 1980. ISBN 978-0-471-99758-0.
19. LUHMANN, Niklas. *Das Recht der Gesellschaft*. 1. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1995, 598 s. ISBN 978-3-518-28783-5.
20. RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Přel. BERKA, Karel. Praha: Victoria Publishing, 1995, 361 s. ISBN 978-80-85605-89-1.
21. ROUČEK, František et al. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první: §§ 1 až 284*. Reprint původního vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 1192 s. Komentáře velkých zákonů československých, sv. 1. ISBN 978-80-85963-60-1.
22. RYCHETSKÝ, Pavel et al. *Ústava České republiky: ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: komentář*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 1196 s. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7478-809-3.
23. SCHWARZE, Jürgen. *European administrative law*. London: Sweet & Maxwell, 2006. ISBN 978-0-421-96560-7.
24. SIGRON, Maya. *Legitimate Expectations Under Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights*. Cambridge, United Kingdom ; Portland: Intersentia, 2014, 314 s. ISBN 978-1-78068-222-8.
25. SIMMONS, A. John. Associative Political Obligations. *Ethics* [online]. 1996, roč. 106, č. 2, s. 247–273. Získáno z: doi:10.1086/233617
26. SUMMERS, Robert. *Essays in Legal Theory*. 2000 edition. Dordrecht ; Boston: Springer, 2000, 445 s. ISBN 978-0-7923-6367-5.
27. ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Retroaktivita z pohledu ústavního práva. In: *Dny práva veřejného práva, sborník z mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, Acta Universitatis Brunensis Iuridica, s. 151–167. ISBN 978-80-210-4733-4.
28. THOMAS, Robert. *Legitimate expectations and proportionality in administrative law*. Oxford: Hart publishing, 2000, 129 s. ISBN 978-1-84113-086-6.
29. TOMLINSON, Joe. Do we need a theory of legitimate expectations? *Legal Studies* [online]. 2020, s. 1–15 [vid. 19. únor 2020]. ISSN 0261-3875, 1748-121X. Získáno z: doi:10.1017/lst.2019.29
30. TOMOSZEK, Maxim. *Podstatné náležitosti demokratického právního státu*. Vydání první. Praha: Leges, 2015, 192 s. Teoretik. ISBN 978-80-7502-116-8.
31. TRYZNA, Jan. Limity retroaktivní aplikace právních předpisů. *Jurisprudence*. 2007, roč. 26, č. 3, s. 31–41. ISSN 1802-3843.
32. WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*. 2., opr. vyd. Praha: Oikoymenth, 2009, 351 s. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 27. ISBN 978-80-7298-389-6.
33. WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, 286 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-730-6.

Judikatura

- A. **Ústavní soud** – všechna citovaná judikatura je pod uvedenou spisovou značkou dostupná na nalus.usoud.cz.

1. Nález sp. zn. Pl. ÚS 5/19 ze dne 1. 10. 2019 (303/2019 Sb.
2. Nález sp. zn. Pl. ÚS 12/14 ze dne 16. 6. 2015 (N 109/77 SbNU 577; 177/2015 Sb.).
3. Nález sp. zn. Pl. ÚS 17/11 ze dne 15. 5. 2012 (N 102/65 SbNU 367; 220/2012 Sb.).
4. Nález sp. zn. Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011 (N 75/61 SbNU 137; 119/2011 Sb.).
5. Nález sp. zn. Pl. ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010 (N 132/58 SbNU 3; 242/2010 Sb.).
6. Nález sp. zn. I. ÚS 420/09 ze dne 3. 6. 2009 (N 131/53 SbNU 647).
7. Nález sp. zn. Pl. ÚS 56/05 ze dne 27. 3. 2008 (N 60/48 SbNU 873; 257/2008 Sb.).
8. Nález sp. zn. Pl. ÚS 38/04 ze dne 20. 6. 2006 (N 125/41 SbNU 551; 409/2006 Sb.).
9. Nález sp. zn. II. ÚS 487/03 ze dne 11. 5. 2005 (N 103/37 SbNU 383).
10. Nález sp. zn. I. ÚS 287/04 ze dne 22. 11. 2004 (N 174/35 SbNU 331).
11. Nález sp. zn. Pl. ÚS 2/02 ze dne 9. 3. 2004 (N 35/32 SbNU 331; 278/2004 Sb.).
12. Nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.).
13. Nález sp. zn. IV. ÚS 215/94 ze dne 8. 6. 1995 (N 30/3 SbNU 227).

B. Evropský soud pro lidská práva – všechna citovaná rozhodnutí jsou dostupná na hudoc.echr.coe.int.

1. Rozsudek velkého senátu ze dne 11. 1. 2007 ve věci *Anheuser-Busch Inc. proti Portugalsku*, stížnost č. 73049/01.
2. Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 22. 7. 2004 ve věci *Broniowski proti Polsku*, stížnost č. 31443/96.
3. Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 10. 7. 2002 ve věci *Grantzinger a Grantzingerová proti České republice*, stížnosti č. 39794/98.
4. Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 5. 1. 2000 ve věci *Beyeler proti Itálii*, stížnost č. 33202/96.
5. Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 25. 3. 1999 ve věci *s Iatridic proti Řecku* stížnost č. 31107/96.

C. Soudní dvůr Evropské unie – všechna citovaná rozhodnutí jsou dostupná na eur-lex.europa.eu, popř. v elektronické sbírce soudních rozhodnutí na curia.europa.eu.

1. Rozsudek SDEU ze dne 4. 3. 2010, *Pilar Angé Serrano a další v. Evropský parlament*, C-496/08 P.
2. Rozsudek SDEU ze dne 22. 12. 2008, *Centeno Mediavilla a další v. Komise*, C-443/07 P, Sb. rozh. s. I-10945.
3. Rozsudek SDEU ze dne 26. 4. 2005, *Stichting „Goed Wonen“ v Staatssecretaris van Financiën*, C-376/02.
4. Rozsudek SDEU ze dne 29. 4. 2004, *Sudholz*, C-17/01, Recueil, s. I-4243.
5. Rozsudek SDEU ze dne 17. 10. 1996, *Konservenfabrik Lubella Friedrich Bükler*, C-64/95, Recueil, s. I-5105
6. Rozsudek SDEU ze dne 1. 4. 1993, *Diversinte a Iberlacta*, C-260/91 a C-261/91, Recueil, s. I-1885.

7. Rozsudek SDEU ze dne 28. 8. 1988. J. Mulder v. Minister van Landbouw en Visserij, C-120/86.
8. Rozsudek SDEU ze dne 25. 1. 1979, *Racke*, 98/78, Recueil, s. 69.
9. Rozsudek SDEU ze dne 14. 4. 1970, *Brock*, 68/69, Recueil, s. 171.

D. Další judikatura

1. Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 7. července 2010 sp. zn. 2 BvL 14/02.
2. Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 6. prosince 2016 sp. zn. 1 BvR 2821/11..
3. Rozhodnutí Wellington High Court ze dne 24. 4. 1997 ve věci *New Zealand Federation of Commercial Fishing Inc. v Minister of Fisheries*, CP 237/95.

Právní předpisy

1. Ústava České republiky. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 9. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzhezv6mjnhe#>
2. Listina základních práv a svobod. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 9. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzhezv6mjnhe#>
3. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 9. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzhezv6mrqhewti&groupIndex=1&rowIndex=0>.